

ДЕФІНІЦІЇ ПРИБУТКУ В ЕКОНОМІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Розглянуто сутність поняття “прибуток” в економічній літературі, надано критичну оцінку наведених визначень

Постановка проблеми. Прибуток як економічна категорія є найважливішим показником фінансових результатів діяльності підприємства, його фінансового стану, основною метою функціонування підприємств. Прибуток є рушійною силою ринкової економіки, джерелом економічного та соціального розвитку підприємства та держави. Він інформує про необхідність заходів щодо зменшення собівартості продукції, нарощування обсягів виробництва та реалізації, розширення асортименту товарів, доцільність внесення змін у цінову політику.

Прибуток є визначальним критерієм ефективності господарювання, виступає центральною категорією в економіці кожного господарства, а тому навколо цього поняття завжди відбувалися дискусії як серед економістів, так і серед бухгалтерів. Трактують категорію прибутку є однією з основних загальноекономічних і бухгалтерських проблем як у практичному, так і в теоретичному аспектах. Від змісту, який вкладається у показник прибутку, залежать висновки користувачів фінансової звітності, правильність і доцільність прийняття управлінських рішень.

Проте в економічній літературі не існує єдності у позиції щодо сутності даної категорії, що зумовлює появу проблем у ході ведення бухгалтерського обліку і складанні звітності. Наявність різних підходів до визначення та облікової інтерпретації прибутку призводить до перекручень

інформації про нього в системі бухгалтерського обліку та показниках фінансової звітності. Відсутність чіткого визначення прибутку в сучасній літературі та наявність альтернативних варіантів його

визначення потребує уточнення його економічної сутності.

Аналіз досліджень та публікацій. Серед відомих науковців, які в своїх працях детально розглядали питання обліку прибутку слід назвати таких зарубіжних вчених як Л. Флорі, Д. Манчіні, Ф. Ескобара, Ф. Марчі, Д. Чербоні, Ф. Беста, А. Гільбо, Е. Леоте, І.Ф. Шера, Г. Сімона, Е. Шмаленбаха, Л.І. Гомберга, Є.Є. Сіверса, В.Ф. Палія, О.М. Галагана, А.Л. Бикова, В.Г. Макарова, Я.В. Соколова та вітчизняних О.С. Бородкіна, Ф.Ф. Бутинця, Г.Г. Кірейцева, М.В. Кужельного, В.В. Сопко, В.Г. Лінніка, П.П. Німчинова, Ю.І. Осадчого, М.Г. Чумаченька.

Проведений огляд літературних джерел (економічних словників) показав, що автори різняться у своїх поглядах щодо визначення терміну “прибуток”. Було розглянуто такі словники, що вийшли за редакцією вітчизняних авторів: Ф.Ф. Бутинця, А.М. Мороза, В.В. Волошина, В.М. Бойко, В.І. Науменка, С.В. Мочерного та інших, а також словники під редакцією зарубіжних вчених: В.Є. Рибалкіна, І.П. Фомінського, Б.А. Райзберга, Л.Ш. Лозовського, Макміллана Бернара і Коллі та інших.

Мета дослідження. Метою даної публікації є уточнення визначення категорії прибутку, виявлення основних відмінностей у визначенні терміну “прибуток” в економічних словниках вітчизняних та іноземних авторів, надання критичної оцінки наведених визначень.

Викладення основного матеріалу дослідження. Як відомо, словники призначені для тлумачення невідомих слів, термінів.

Але наявність альтернативних варіантів визначення одного й того ж терміну не тільки не допомагає розкриттю розуміння сутності того чи іншого явища, але й може тільки

заплутати того, хто звернувся до словника за допомогою. У випадку відсутності єдності у поглядах щодо пояснення і тлумачення певного явища або процесу, виникає необхідність у дослідженні сутності даної категорії. Так автори словників мають дещо різні погляди щодо дефініції прибутку, які наведено у таблиці 1.

Розглянувши ряд літературних джерел і здійснивши їх аналіз, можна підсумувати погляди авторів щодо сутності терміну “прибуток” (табл. 2).

Наведені визначення свідчать про те, що науковці України, Росії, Великобританії мають різні погляди щодо сутності прибутку. Наявність багатьох відхилень у визначенні терміну “прибуток” авторами різних країн не можна пояснити лише тим, що в кожній з цих країн існує своє законодавство та відрізняються системи обліку, тому що авторами навіть однієї країни наводяться визначення, які мають суттєві відмінності.

Як показує проведений аналіз, 28 % науковців (Каверін Ю.В., Гура Н.О. [17], Фамінський І.П. [7], Копоруліна В.Н., Копоруліна Л.В. [13], Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева О.Б. [11], Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш. [12]) схилиються до того, що прибуток є важливим показником діяльності підприємства. З цим не можна погодитися. Але існує багато показників, які характеризують результати діяльності, і це не означає, що досягнення певного значення цих показників є головною місією підприємства. А прибуток відрізняється від інших показників господарської діяльності підприємства саме тим, що він є “основною метою підприємницької діяльності”. На цьому наголосив лише один (6 %) з авторів словників, що було проаналізовано, а саме І.П. Фамінський [7].

28 % авторів (Сичев Н.Г., Ільїн В.В. [18], Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовський, О.Б. Стародубцева [11], Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовський [12], В.С. Рибалкін [9], А.Н. Азріліян [5]) визначають прибуток як різницю між виручкою від реалізації

продукції (робіт, послуг) і витратами, пов'язаними з виробництвом і продажем цих товарів. І.П. Фамінський дає визначення прибутку, що це “...різниця між доходом від реалізації продукції (робіт, послуг), основних засобів, іншого майна підприємства і витратами за цими операціями...” [7].

Прочитавши таке визначення можна зробити висновок, що прибуток формується лише в результаті господарських операцій, пов'язаних з реалізацією. Але це дійсно не так і тому більш правильним та узагальнюючим, на нашу думку, є визначення прибутку, яке надають такі науковці як Ф.Ф. Бутинець [6], Ю.В. Каверін, Н.О. Гура [17], А.М. Мороз [1], В.І. Науменко [15], С.В. Бичик, А.С. Даморацька [3].

Вони визначають прибуток як перевищення доходів над витратами, але Ф.Ф. Бутинець ще й уточнює, що це витрати, пов'язані з доходами. Тобто прибуток є сумою різниць між доходами від усіх видів діяльності та витратами, які пов'язані з отриманням саме цих доходів.

Слід приділити увагу визначенню, яке наводять В.І. Науменко, В.Н. Копоруліна, Л.В. Копоруліна. Ці автори визначають прибуток як “частину доходів, що залишається після відшкодування поточних витрат і відсотків за короткостроковими кредитами банків” [13].

Незрозумілим є те, чому витрати на виплату відсотків за короткостроковими кредитами банків відокремлюються від поточних витрат, тобто відносяться до іншої класифікації, адже ці витрати також є поточними. А також виникає питання чи потрібно зменшувати доходи на суму витрат на виплату відсотків за довгостроковими кредитами.

У довіднику економіста-міжнародника авторів В.В. Волошина, А.Н. Філоненко, С.Н. Березовенко вказано, що “прибуток – це сума, що залишається після того, як підприємство сплатило за всіма своїми рахунками” [16].

Таблиця 2. Узагальнення думок авторів щодо визначення терміну “прибуток”

№ з/п	Ключові слова у визначенні терміну “прибуток”	Автори	Питома вага джерел, %
1	Один з найбільш важливих показників фінансових результатів господарської підприємства	Каверін Ю.В., Гура Н.О. [17], Фамінський І.П. [7], Копоруліна В.Н., Копоруліна Л.В. [13], Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева О.Б. [11], Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш. [12]	28
2	Один з узагальнюючих показників діяльності підприємства	Бойко В.М., Вашків П.Г. [4]	6
3	Важливий показник діяльності підприємств і банків	Науменко В.І. [15]	6
4	Основна мета підприємницької діяльності	Фамінський І.П. [7]	6
5	Найбільш значимий і практично єдиний показник успіху підприємства і доброго управління ним	Бернар, Коллі [2]	6
6	Результат усього авансованого капіталу, факторів виробництва	Мочерний С.В. [8]	6
7	Перевищення доходів над видатками	Каверін Ю.В., Гура Н.О. [17], Мороз А.М. [1], Науменко В.І. [15], Бичик С.В., Даморацька А.С. [3]	22
8	Перевищення доходів над видатками з певного періоду	Ноубс К. [10]	6
9	Перевищення доходів від продажу товарів і послуг над витратами на їх виробництво або надання	Сичев Н.Г., Ильін В.В. [18], Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева О.Б. [11], Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш. [12], Рибалкін В.Е. [9], Азріліян А.Н. [5]	28
10	Різниця між виручкою від реалізації продукту господарської діяльності і сумою витрат факторів виробництва на цю діяльність у грошовому виразі	Бойко В.М., Вашків П.Г. [4], Сичев Н.Г., Ильін В.В. [18], Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева О.Б. [11], Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш. [12], Азріліян А.Н. [5]	28
11	Сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати	Бутинець Ф.Ф. [6]	6
12	Сума, що залишається після того, як підприємство сплатило за всіма своїми рахунками	Волошин В.В., Філоненко А.Н. [16]	6
13	Різниця між виручкою отриманою від продажу продукції та повними альтернативними витратами, пов'язаними з виготовленням цієї продукції	Макміллан [14]	6
14	Різниця між доходом від реалізації продукції (робіт, послуг), основних засобів, іншого майна підприємства і витратами за цими операціями	Фамінський І.П. [7]	6
15	Різниця між всіма надходженнями підприємств і всіма витратами, пов'язаними з виробництвом і продажем товарів і послуг	Бернар, Коллі [2]	6
16	Частина доходів, що залишається після відшкодування поточних витрат і відсотків за короткостроковими кредитами банків	Науменко В.І. [15], Копоруліна В.Н., Копоруліна Л.В. [13]	11
17	Форма чистого доходу підприємства	Бойко В.М., Вашків П.Г. [4]	6
18	Різниця між ціною продажу товару і витратами капіталу на її виробництво	Мочерний С.В. [8]	6
19	Перетворена, похідна форма додаткової вартості	Мочерний С.В. [8]	6

З цим визначенням не можна погодитися, тому що, по-перше, не зрозуміло, яка саме сума мається на увазі (джерело її походження), по-друге, це визначення порушує один з принципів бухгалтерського обліку, а саме принцип нарахування та відповідності доходів та витрат, сутність якого полягає у тому, що для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівняти доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів, при цьому доходи та витрати враховуються у момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів.

Про принцип відповідності доходів та витрат у визначенні терміну “прибуток” згадує К. Ноубс: “Доходи та витрати відносяться до відповідного періоду, але це не обов’язково надходження або витрачання за цей період, тобто діє принцип зіставлення” [10].

Таким чином, у цих двох словниках наводяться навіть дещо протилежні визначення прибутку.

С.В. Мочерний у економічній енциклопедії наводить таке визначення прибутку: це “...перетворена, похідна форма додаткової вартості, яка з кількісного аспекту є різницею між ціною продажу товару і витратами капіталу на її виробництво. Як перетворена форма додаткової вартості, прибуток – результат усього авансованого капіталу, факторів виробництва...” [8].

Як відомо, додаткова вартість – це частина вартості, що є прирощеною на даному підприємстві; вона визначається як різниця між виручкою від реалізації продукції, робіт, послуг, вироблених підприємством, та його витратами на закупівлю матеріалів і полуфабрикатів. Звідси, прибуток є складовою додаткової вартості, яка створена в процесі виробництва понад вартість, що відшкодовує витрати. А словосполучення “перетворена, похідна форма додаткової вартості” робить це визначення досить складним для розуміння людиною, яка не зовсім розуміється в економіці. Крім того, автор визначає, що прибуток – “різниця між

ціною продажу товару і витратами капіталу на її виробництво”, тобто витратами не на виробництво товару, а на виробництво ціни. Такий вислів не є коректним, тому що метою діяльності будь-якого підприємства є забезпечення отримання прибутку, який потрібний для технічного, господарського та соціально-економічного розвитку підприємства і захисту соціальних інтересів членів трудового колективу. А це означає, що капітал витрачається не на виробництво ціни, як наведено у визначенні, а на виробництво суспільно-необхідного товару. Крім того, за цим визначенням також можна зробити висновок, що прибуток отримується лише в результаті реалізації товарів.

У словнику сучасної економіки Макміллана наводиться таке визначення прибутку “це різниця між виручкою отриманою від продажу продукції та повними альтернативними витратами, пов’язаними з виготовленням цієї продукції” [14].

Таке визначення є суперечливим, тому що, по-перше, знову йде мова лише про продаж продукції, по-друге, за цим визначенням, щоб отримати прибуток, виручку треба зменшити на величину повних альтернативних витрат. У цьому ж словнику наводиться визначення альтернативних витрат “... цінність, яку можна було б отримати в результаті альтернативної дії, від якої довелось відмовитися”. Деякі автори (Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовський, О.Б. Стародубцева, А.Н. Азріліян) [11, 5] у визначенні терміну “прибуток” також згадують альтернативні витрати, які враховуються при розрахунку економічного прибутку, і вони вказують, що економічний прибуток менший за бухгалтерський на величину некомпенсованих власних витрат підприємця не врахованих у собівартості. А за Макмілланом, для того, щоб отримати величину прибутку підприємства, необхідно виручку від продажу продукції зменшити не на величину витрат, пов’язаних з виробництвом та реалізацією цієї продукції, а тільки на величину втрачених можливостей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За проведеним аналізом можна зробити висновок, що вітчизняні вчені, не

дивлячись на незначні відмінності, завдяки науковому підходу до теорії (в даному випадку дефініції прибутку), надають науково-обгрунтоване та найбільш лаконічне визначення терміну “прибуток”.

Але цих відмінностей взагалі не повинно бути, а підхід до визначення прибутку у різних словниках повинен бути однаковим. Крім того, визначення у словниках повинні бути чіткими, лаконічними та зрозумілими навіть для людини, що має невисокий рівень економічних знань.

Ще відомий французький письменник А. Рівароль казав, що “немає такої праці, яка б містила більше недоліків, ніж словник, а також немає такої, яка би була більш здібна до тривалого вдосконалення” [19]. Цей вислів підтверджує, що потрібно прагнути до зміни ситуації, що склалася на сторінках словників і довідників.

Для більш глибокого розуміння сутності прибутку та уточнення його економічного змісту необхідно розглянути підходи до визначення даної категорії в історичному аспекті та трактування прибутку залежно від напрямів економічної теорії.

Прибуток є окремим об’єктом бухгалтерського обліку, тому необхідно уточнити його місце серед сукупності об’єктів бухгалтерського обліку та проаналізувати існуючі методики його визначення в системі бухгалтерського обліку, щоб уможливити обгрунтування напрямків удосконалення методики бухгалтерського обліку прибутку для задоволення потреб всіх споживачів економічної інформації з урахуванням інтересів кожного з них.

Вивчення категорії прибутку на перетині різних наук як соціальних, так і природничих, дозволить остаточно визначити місце прибутку в теорії та практиці бухгалтерського обліку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Банківська енциклопедія / Під редакцією д.е.н. професора Мороза А.М.– К.: Фірма “Ельтон”, 1993. – 327 с.

2. *Бернар и Колли.* Толковый экономический и финансовый словарь в двух томах. Под общей редакцией Л.В. Степанова. Редактор Рыбанов В.Б.– Москва: “Международные отношения”, 1997.

3. *Бичик С.В., Даморацкая А.С.* Словарь экономических терминов. – Мн.: Універсітэцкае, 1998. – 237 с.

4. *Бойко В.М., Вауків П.Г.* Бізнес: словник-довідник. К.: Україна, 1995. – 157 с.

5. Большой бухгалтерский словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 574 с.

6. Бухгалтерський словник / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП “Рута”, 2001. – 224 с.

7. Внешнеэкономический толковый словарь / Под ред. И.П. Фаминского. – М.: ИНФРА – М, 2000. – 512 с.

8. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т 3 / Редкол. С.В. Мочерний та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – 952 с.

9. Краткий внешнеэкономический словарь-справочник / Под ред. Рыбалкина В.Е.. – 2 изд., перераб. и доп. – М.: Международные отношения, 1991. – 256 с.

10. *Ноубс К.* Карманный словарь-справочник бухгалтера: Пер. с англ. / Под ред. М.С. Киселёва и С.А. Табалиной. – М.:Аудит, ЮНИТИ, 1993. – 200 с.

11. *Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б.* Современный экономический словарь. – М.: Издательство “Экономика”, 1974. – 664 с.

12. *Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш.* Учебный экономический словарь. – М.: Рольф: Айрис-пресс, 1999. – 416 с.

13. Русско-украинский финансово-банковский словарь / Сост. В.Н. Копорулина, Л.В. Копорулина. – Х.: Фортуна-Пресс, Консум, 1997. – 208 с.

14. Словник сучасної економіки Макміллана / Пер. з англ. – К.: “АртЕк”, 2000. – 640 с.

15. Словник термінів ринкової економіки / Під ред. проф. Науменка В.І. К.: Глобус, 1996. – 288 с.

16. Справочник экономиста-международника / В.В. Волошин (рук.), А.Н. Филоненко, С.Н. Березовенко. – К.: Политиздат Украины, 1990. – 399 с.

17. Тлумачний словник бухгалтерської та аудиторської термінології. Ю.В. Каверін, Н.О. Гура. – Київ. “Українська книга”, 1999. – 64 с.

18. Толковый словарь аудиторских, налоговых и бюджетных терминов / Под ред. Н.Г. Сычева, В.В. Ильина. М.: Финансы и статистика, 2001. – 272 с.

19. Энциклопедия мысли: Сборник мыслей, изречений, афоризмов, парадоксов, эпиграмм. – К.: Книгоиздательство “Пантеон” Ф.О. Михайловского, 1918.

ЦВЕТНОВА Оксана Володимирівна – здобувач кафедри бухгалтерського обліку і контролю Житомирського державного технологічного університету; асистент кафедри економіки та управління підприємством Красноармійського індустріального інституту Донецького національного технічного університету; тел. (06239) 2-56-49.

Наукові інтереси:
– дослідження проблем обліку прибутку.

Цветнова О.В. Дефиниции прибыли в экономической литературе. Рассматривается сущность понятия прибыль в экономической литературе, дается критическая оценка приведенных определений.

Tsvetnova O.V. Definitions of profit in economic literature. The nature of profit conception is examined in economic literature and given definitions are critically estimated.

